

TARTIŞMALI İLMÎ TOPLANTILAR DİZİSİ - 39

KUR'ÂN ve TEFSİR ARAŞTIRMALARI-V (İslâm Düşüncesinde Gayb Problemi-I)

Tartışmalı İlmî Toplantı

12-13 Ekim 2002

Prof. Dr. M. Said HATİBOĞLU	*	Prof. Dr. Sadık KILIÇ
Prof. Dr. Halis ALBAYRAK	*	Doç. Dr. Muhsin DEMİRCİ
Prof. Dr. Alpaslan AÇIKGENÇ	*	Doç. Dr. İlyas ÇELEBİ
Prof. Dr. Yusuf Şevki YAVUZ	*	Yrd. Doç. Dr. İsmail ALBAYRAK
Prof. Dr. Mustafa ÖZ	*	Prof. Dr. Ali Murat DARYAL
Prof. Dr. Hayati HÖKELEKLİ	*	Yrd. Doç. Dr. Abdülhamit BİRİŞİK

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yavuz ARGIT Bölümü	
Dem.No	121811
Tes.No	2971 KUR. T

İstanbul 2003

ENSAR NEŞRİYAT: 73
İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI
Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi: 39

Tebliğlerin
Muhteva ve dil bakımından sorumluluğu
Tebliğ sahiplerine aittir

Editör:
Prof. Dr. Bedreddin ÇETİNER

Yayına Hazırlayanlar:
Dr. İsmail KURT
Seyit Ali TÜZ

Sayfa Tertibi ve Tashih:
Dr. İsmail KURT

Baskı:
Step Ajans
Davut Paşa Cd.
Kale İş Merkezi, 224
0212 482 13 41

ISBN 975-6794-15-1

ENSAR NEŞRİYAT TİCARET A.Ş.
Süleymaniye Caddesi, 11 Beyazıt/İstanbul
e-mail: ensarv@ttnet.net.tr – Web site: www.ensar.org
Tel-Faks: +90 (0212) 513 43 41-513 03 09-513 09 90

KUR'ÂN VE SÜNNETİN OKÜLTİZME BAKIŞI

Doç. Dr. İlyas ÇELEBİ
M. Ü. İlahiyat Fakültesi

Problemın Anlam Alanı ve Arkaplanı

Okültizm, mahiyeti tam olarak bilinmeyen bazı nefsanî yetenekleri kullanarak veya ruhlar âlemi ile ilişki kurarak duyular ötesi varlık ve olaylardan haber verilebileceğini veya olağanüstü işler yapılabileceğini iddia eden akımlar için kullanılan genel bir addır. Bunun içine büyü, kehanet, esrar-ı huruf, fal, astroloji ve uğur tutma başta olmak üzere birçok yöntem girmektedir. İslâmî literatürde bu uygulamaların tümüne birden "havas ilmi" tabiri kullanılmaktadır.

Bu yöntem, ilkel toplumların, tabiatı ve onda olan bitenleri tanımaya ve açıklamaya çalışırken yanlışları ve gerçek sebepler yerine birtakım sahte ve gizli nedenler göstermeleri sonucu ortaya çıkmış olup onların mitolojik varlık felsefeleri ile uyumlu bir görünüm sergilemektedir. Okültist yöntemler Sümer, Asur, Babil ve Hint medeniyetlerinde sistemli ve daha gizemli şekillere büründürülerek sonraki nesillere devredilmiştir.

İslâm'ın gönderildiği dönemde ise onun ilk muhatapları olan Arapların, okültizmin birçok nevinden haberdar oldukları görülmektedir. İbnü'n-Nedim, İbn Haldun, Taşköprizade ve Kâtib Çelebi gibi bilim adamları yaptıkları tasniflerde bu yöntemlere bir şekilde yer vermektedirler.

Örneğin, Taşköprizade ünlü eseri *Miftahü's-saâde*'de firaset başlığı altında: İlmü's-şâmât ve'l-hilân, ilmü'l-esârîr, ilmü'l-ektâf, ilmü'l-ıyâfe, ilmü kıyâfeti'l-beşer, ilmü'l-iẖtida fi'l-berârî ve'l-ekfar, ilmü'r-riyâfe, ilmu istinbâtî'l-meâdin, ilmu nuzûlî'l-gays, ilmü'l-ırâfe ve ilmü'l-iẖtilâca; ilmu ahkâmî'n-nücûm başlığı altında: İlmü'l-iẖtiyârât, ilmü'r-remil, ilmü'l-fâl, ilmü'l-kur'a, ilmü't-tıyara ve'z-zecre; ilmü's-sihr başlığı altında ise: ilmü'l-kehâne, ilmü'n-nîrancât, ilmü'l-havâs, ilmü'r-rukya,

ilmü'l-azâim, ilmü'l-istihdâr, ilmu da'veti'l-kevakib, ilmü'l-filaktîrât, ilmü'l-hafâ, ilmü'l-hiyeli's-Sa'sâniyye, ilmu keşfi'd-dek ve îzâhü's-şek, ilmü's-şa'beze ve't-tahyîlât, ilmu taalluki'l-kalb, ilmü'l-istiâne bi havassi'l-edviye ve'l-müfredâta yer vermektedir¹

İslâm dini, kendisinden önceki kültür ve medeniyetlerin hem varlık felsefesi hem de bilgi teorisi alanlarında açz ve yanılgiya dayanan düşüncelerini reddetmiştir. İslâm, mitolojik varlık ve bilgi telakkilerinin karşısına tevhid merkezli varlık anlayışı ve akıl-vahiy sentezinden oluşan bilgi teorisi ile çıkmıştır. Bu nedenle de büyücülere nisbet edilen olağanüstü işleri, kahinlere dayandırılan gaybî haberleri reddetmiş, bu görüş ve yollara inanıp baş vuranları cahiliye devrine dönmekle itham etmiştir.

Biz bu tebliğimizde yukarıda isimlerini saydığımız uygulamalar içinden yaygın olan iki tür (kehanet ve sihir) üzerinde duracağız. Bunlardan birincisini icra eden kâhinler, gayptan haber verdiklerini iddia ederek peygamberlerin vahyine benzer bir işi kendilerinin de yaptıklarını, ikincisini icra eden sihirbazlar ise sihir yoluyla olağanüstü işler başardıklarını ileri sürerek mucizeye alternatif eylemler ortaya koyduklarını iddia etmiş olmaktadır.

1. Kehanet

Kehanet, sözlükte gayptan haber vermek, falcılık etmek, bakıcılık yapmak anlamlarına², kâhin ise falcılık yapan, gayptan haber veren yanında, insanın işlerini gören ve ihtiyaçlarını karşılayan kişi, derin araştırmalara dayanan bilgilere sahip bilgin, müneccim ve tabib anlamlarına gelir³. Araplarda kehanet, dışarıdan alınmış ilimlerden (ulûm-i dahileden) olmakla beraber⁴, onların metafizik anlayışlarına uygun ve kullanım olarak da yaygın bir yöntemdi. Araplar kehaneti duyular ötesi âleme ilişkin bir olgu olarak görmekte ve bu âlemde kendilerine en yakın varlık olarak da cinleri kabul etmekteydiler. Bu nedenle de cinlerle insanlar arasında bir ilişki kurulabileceğini düşünüyorlardı. Onlara göre cinler dünyanın idaresinde Tanrı'nın yardımcıları konumundaydılar ve insanların hayatında ilahlardan daha etkiliydiler. Araplar, saadete onla-

¹ Taşköprizade, *Miftahü's-saâde*, Kahire 1968, I, 351-370.

² İbnü'l-Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "khn" md.; Firuzabadî, *Kâmûs*, "khn", md.

³ İbnü'l-Esîr, *en-Nihaye fî karibi'l-hadis ve'l-eser*, (nşr. Mahmûd Muhammed et-Tennâhî), Kahire ts., IV, 215

⁴ Corci Zeydân, *Târihü't-temeddüni'l-İslâmî*, Kahire 1902-1906, III, 19.

rın yardımıyla ulaşabileceklerine ve felaketlerden de onların aracılığıyla korunabileceklerine inanıyorlardı. Bu nedenle onlar için ruhlarla irtibatlı olan ve onları emir altına alan kâhinler önemli kişilerdi⁵.

Araplar, şairler ve kahinlerin reîy, tâbî', sahib, mevlâ, velî veya karîn adı verilen cinlerinin bulunduğu, bunların semaya tırmanıp meleklerin kendi aralarında yaptıkları konuşmaları dinleyerek duydukları haberleri kahinlere ulaştırdıklarını, onların da bu haberleri kahinlere bildirdiklerini kabul ediyorlardı. Nitekim ünlü Arap edebiyatçısı ve düşünürlerinden Cahız yalancı peygamberlerden olan Müseylime'nin "reîyye" sahibi bir kahin olduğunu kaydeder⁶ Mâverdi, Hz. Peygamber'in gönderildiği günlerin arifesinde beşairü'n-nübüvve çerçevesinde ondan haber veren kahinlere örnekler verir⁷. Araplar arasında birçok ünlü kahin ve kahine vardı. Bunların en eskileri tek eli, tek gözü ve tek ayağının bulunduğu ve yarım insan şeklinde olduğu kabul edilen Şık ile kafatası kemiği dışında vücudunda kemik bulunmadığı ve kumaş gibi dü-rülen bir et parçasından ibaret olduğu iddia edilen Safîh'tı. Kahinler, kehanette bulunurken secili ve kafiyeli sözler, kısa ve ahenkli cümlelerden oluşan ifadeler, karışık ve muğlak bir dil kullanırlar, yer, gök, ay, güneş, gece, gündüz gibi varlıklar üzerine yemin ederek sözlerini teyit ederlerdi.

Kahinlerin, Cahiliye Araplarının hem özel hem de toplumsal hayatla ilgili kararlarında önemli bir yeri vardı. Her çeşit ihtilafın çözümü, rüyaların tabiri, yitiklerin bulunması, zina, hırsızlık ve adam öldürme gibi cürümlerin tespiti ve hastalara şifa bulunması için onlara baş vururlar, bir kabileye savaş ilan edecekleri zaman onlara danışır, aile anlaşmazlıklarında hakemliklerine müracaat ederlerdi. Onlar, gayptan haber veren ve büyü yapan kişileri peygamberlere denk gördükleri için, peygamber olarak gönderilen Hz. Muhammed'i kâhinlik ve sihirbazlık yapmakla itham etmişlerdi.⁸

⁵ Cevad Ali, *age.*, VI, 705-706. Nasr Hâmid Ebû Zeyd Araplardaki insan-cin ilişkisine dair bu inancın, vahyin kültürel temellerini oluşturduğunu ve vahyi kabullenmelerini kolaylaştırdığını söyler ve cinlerin şairlere ilhamda bulunduklarını, kahinlerin de onlardan bilgi aldıklarını kabul eden bir Arap için meleğin Peygamber'e vahiy getirebileceğini kabul etmenin zor olmayacağını kaydeder. Arapların vahyin mahiyetine değil, muhtevasına itirazda bulunmalarını da bu nedene bağlar. *İlahî Hitabın Tabiatı*, s. 56-57.

⁶ *Kitabü'l-hayevan*, Beyrut 1969, IV, 370

⁷ *A'lâmü'n-nübüvve*, Bağdad 1319, 103-107

⁸ el-En'âm 6/7; Hüd, 11/7; el-Enbiyâ 21/3; Sebe' 34/43; es-Sâffât 37/15; ez-Zuhruf 43/30.et-Tür 52/29; el-Hâkka 69/42.

Kur'ân-ı Kerim'de kahin kelimesi iki yerde geçmekte olup (et-Tûr 29 ve el-Hâkka 42). Bunların birincisinde Peygamberin kahin veya cinlere uğramış biri olmadığı, ikincisinde ise Kur'ân'ın bir şair veya kahinin sözü değil, Allah tarafından indirilen ilahi kelimeler olduğu bildirilmekte, dolayısıyla her ikisinde de Hz. Peygamber kahinlikten arındırılmaktadır. Öte yandan Kur'ân şeytanların insanlardan dost ve arkadaşlarının (karîn) olduğunu⁹, onlara vahiyde bulunduklarını¹⁰, bunların göğe tırmanarak meleklerin konuşmalarına kulak kabartıp bazı sözleri aşırıdıklarını¹¹, yeryüzündeki günahkar ve yalancıların üzerine indiklerini¹², aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler fısıldadıklarını¹³ haber vermekte, dolayısıyla kahinlerle cinler/şeytanlar arasında bir iletişimin bulunduğu kabul etmektedir. Hadislerde ise Hz. Aişe rivayetinde "meleklerin bulutlar içinde aşağı semalara inerek göklerde olup bitenleri kendi aralarında konuştukları, bu arada kulak hırsızlığı yapan şeytanların duydukları haberlere kendilerinden de yüzlerce yalan katarak yeryüzündeki yaranlarına ilettikleri"¹⁴ bildirilmekte, Ebu Hüreyre rivayetinde "gökte meleklerle bir şeyin infaz edilmesi emredildiği zaman bu emre uymak için kanat çırttıkları, kalplerinden korku gidince de mukarrebun meleklerine "Allah ne buyurdu?" diye sordukları, bu konuşmalara kulak kabartan şeytanların duydukları sözleri daha alt tabakadaki şeytanlara ilettikleri, en alttakilerin ise bunları kahinlere ulaştırdıkları"¹⁵ haber verilmekte, Hz. Aişe'ye ait bir başka rivayette Peygamberimiz'e "kahinlerin gayptan haber verdikleri" iddiası sorulunca: "Onların sözlerinin hiç bir değeri yoktur" buyurduğu, "ama söyledikleri bazan doğru çıkıyor" denilmesi üzerine: "Bu kulak hırsızlığı olup cinlerin yüzlerce yalanla beraber kahin dostlarına fısıldadıkları sözlerden ibarettir." buyurduğu kaydedilmekte¹⁶, İbn Abbas rivayetinde ise "Cinlerin bir doğruya dokuz yalan katarak kahinlere ilettikleri"¹⁷ bildirilmektedir.

İslâm bilginleri kehaneti geçmişten devralınan bir miras olarak görmekle beraber onun mahiyetini objektif bir şekilde kavramak için de büyük çaba sarf etmişlerdir. Fahreddin er-Râzî kehaneti nefislerin özel-

⁹ en-Nisa 4/338; ez-Zuhruf 43/36.

¹⁰ el-En'am 6/121

¹¹ el-Cin 72/9.

¹² eş-Şuara 26/222

¹³ el-En'am 6/112

¹⁴ Buharî, Bed'ü'l-halk 6.

¹⁵ Buharî, Tefsir 15/1; 34/1; İbn Mace Mukaddime, 13.

¹⁶ Buhari, Tıb 46; Tevhid 57; Edeb 117; Müslim, Selam 122,123.

¹⁷ Tirmizi, Tefsir 72/2

liğinden kaynaklanana (fitrî) ve azaim (cinlerle irtibat kurma), davetü'l-kevakib (yıldızlarla temasa geçme) gibi sonradan kazanılmış (müktesep) olanı olmak üzere ikiye ayırır¹⁸. Benzer tasnifi Hattabî ve İbnü'l-Esîr de yapmaktadır¹⁹. İslâm bilginlerinin çoğu kehaneti "beşerî ruhların cin ve şeytan gibi soyut varlıklarla ilişkiye girerek onlardan dünyada meydana gelecek olaylar hakkında bilgi edinmeleri" şeklinde tanımlamaktadırlar²⁰.

Kehaneti insanî nefislerin özelliklerine (havassü'n-nüfûsî'l-insaniyye) dayandıranların başında ise İbn Haldun gelir. Ona göre insan nefsi beşeriyetten arınıp daha yüksek bir ruhaniyet ile ilişkiye geçme özelliğine sahiptir. Bunun en ileri noktasında peygamberler yer alır. Onlar, herhangi bir vasıtayı kullanmaksızın ve birinden yardım almaksızın (fitrî olarak) beşeriyetten melekîyyete yükselerek vahiy alırlar. Fıtrat itibarıyla Peygamberlerden zayıf olan insanlar ise kristal kap, hayvan kemigi, kafiyeli sözler, kuş ve hayvan hareketleri gibi vasıtaları kullanarak beşeriyetten kurtulup soyut varlıklarla irtibat kurmaya çalışırlar. Bu kişilerin nefisleri birincilere göre eksik olduğu için bilgileri de eksik ve hatalıdır²¹.

Bu ifadelerden kahinlerle cinler arasında bir tür iletişimin olduğu anlaşılmakla beraber bunun Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden sonra devam edip etmediği konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. İslâm bilginlerinin çoğunluğuna göre cinlerin gökten haber aşırması Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden öncesine ait olup o gönderildikten sonra bu işin önüne geçilmiştir. Bu görüş sahipleri: tezlerini desteklemek üzere Kur'ân ve hadisten bazı deliller getirmektedirler. Örneğin Kur'ân'dan, şeytanların kulak hırsızlığı yapmak için göğe erişmek istediklerini fakat onu sert bekçiler ve alev huzmeleri ile doldurulmuş bulduklarını, üzerlerine alev huzmeleri gönderilerek haber aşırımlarına engel olunduğunu²², yıldızlar atılarak taşlandıklarını²³, göğün itaatten çıkan şeytanlardan korunduğunu, melei

¹⁸ Râzî, *es-Sırru'l-mektûm fî esrârî'n-nücûm*, Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Paşa Blm. nr. 845, vr. 5a-5b.

¹⁹ bk.Hattabî, *Meâlimü's-sünen*, Beyrut 1991, IV, 212; İbnü'l-Esîr, *en-Nihaye*, IV, 214-215.

²⁰ Taşköprizade, *Miftahü's-saâde*, I, 364; Katib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, Tahran 1967, I, 1524.

²¹ *Mukaddime*, Kahire 1981, I, 411-413.

²² el-Hicr 15/18; es-Sâffât 37/10; el-Cin 72/8-9.

²³ el-Mülk 67/5.

a'layı dinlemelerine mani olunduğunu ve bu noktadaki her teşebbüslerinde oradan kovulup atıldıklarını²⁴ bildiren ayetleri; sünnetten de cinlerin gökten haber aşırımlarının Hz. Peygamber'in Taif yolculuğundan döndüğü günlerde engellendiğini²⁵ ve Hz. Peygamberin nübüvveti ile kehanetin sona erdiğini²⁶ bildiren hadisleri delil getirmektedirler. Aralarında İbn Haldun'un da yer aldığı bir kısım alime göre ise cinlerin aşırıdıkları bilgiler koruma altında bulunan vahiyle²⁷ ilgili değil, sadece yer yüzünde vuku bulacak olaylarla ilgilidir ve Hz Peygamber gönderildikten sonra da kehanet devam etmektedir. Cinler daha önceden üzerlerine alev huzmesi gönderilmeden rahatça haber aşırabildikleri halde Hz. Peygamber gönderildikten sonra üzerlerine şihab gönderilmesi sebebiyle zorlanmaktadırlar²⁸. İbn Haldun Hz. Peygamber'in nübüvveti esnasında gökten haber aşırma suretiyle yapılan kehanetin engellendiğini, hayal gücüne dayanan kehanetin ise devam ettiğini, nübüvvet sonrası ise durumun nübüvvet öncesine avdet ettiğini savunmaktadır²⁹

İslâm, öngördüğü bilgi metodu ile insanları akla, tecrübeye ve bunların ulaşamadığı alanlarda da vahye dayanmaya davet etmiş, kehaneti tevhidi dünya görüşüne aykırı ve nübüvvete alternatif olarak değerlendirecek şiddetle yasaklamış ve reddetmiştir³⁰. İslâm inancına göre gaybı bilmek Allah'a mahsus bir niteliktir. Kur'ân, cinlerin yalancı ve günahkârlarla irtibata geçtiklerini³¹, yaldızlı sözlerle birbirlerini aldatıklarını³² ve gaybı bilmediklerini³³ haber vermekte, gaybın ancak Allah tarafından bilinebileceğini³⁴ ve kahinlerin verdikleri haberlerin güvenilir olmadığını belirtmektedir. Kur'ân'ın bu tespitleri çerçevesinde görüş beyan eden Ebu Hanife vahiy almaksızın kalbten geçenleri bildiğini (gayb bilgisine sahip olduğunu) iddia edenin, Allah'a ait bilgiye sahip olduğunu ileri sürmüş, dolayısıyla büyük bir günah işlemiş ve cehen-

²⁴ es-Sâffât 37/6-9.

²⁵ Buhârî, Tefsir 72/1; Müslim, Salât 149.

²⁶ Beyhakî, *Delail*, Beyrut 1985, II, 237.

²⁷ el-Hicr 15/9

²⁸ Maverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, s.103

²⁹ *Mukaddime*, I, 413.

³⁰ Örneğin Cahiliye döneminin aksine Kur'an'da ihtilafların çözümü için hakem olarak Hz. Peygamber'i göstermiştir. Bk. Nisa 4/59, 65; el-Maide 5/49.

³¹ eş-Şuara 26/222.

³² el-En'am 6/112.

³³ Sebe' 34/14.

³⁴ el-En'am 6/59; Yunus 10/20; Hud 11/123; en-Nahl 16/77; en-Neml 27/65.

nemi hak etmiş olacağını söylemektedir³⁵. Öte yandan, Ahmed b. Hanbel'in eserine aldığı bir haberde Muaviye b. el-Hakem es-Sülemî'nin cahiliye döneminde kahinlere baş vurduklarından ve kuşların uçuşundan uğursuzluk çıkardıklarından söz ederek. Hz. Peygamber'den bunların hükmünü sorduğu ve Resulullah'ın her ikisinden de menettiği bildirilmekte³⁶, Efendimizin nübüvvete alternatif olarak görülen kehaneti kesin bir dille yasaklayarak, bilgi için kahinlere başvuranın Hz. Muhammed'e indirilen vahiyleri inkar etmiş olacağı³⁷, namazlarının kırk gün kabul edilmeyeceği³⁸ ve cennete giremeyeceği³⁹ haber verilmekte ve kehanet karşılığı alınan bedel olan hulvanın haram olduğu ilan edilmektedir⁴⁰.

2. Sihir

Okültist yöntemlerden biri de sihirdir. Sihir "bir şeyi olduğundan başka türlü göstermek, uzaklaştırmak, bozmak, ifsat etmek, aldatmak, oyalamak, ilgisini çekmek, gönlünü çelmek" mânasındaki "shr" kökünden isim olup hile, aldatma, sebebi gizli kalan iş demektir.⁴¹ Farklı şekillerde icra edildiğinden sihir için kuşatıcı bir tanım vermek zordur. Bu sebeple İslâm âlimleri sihir için tam bir tanım vermekten çok sihrin şekillerini tanıtan veya din nazarındaki yerini göstermeye çalışan açıklamalar yapmışlardır.

Mesela Râgıb el-İsfahânî sihrin el çabukluğu, göz boyama ve yaldızlı sözler söyleme yoluyla gerçekleştirilen hile ve aldatma, şeytanla yakınlık kurup ondan yardım alma ve nesnelerin tabiat ve şeklini değiştirme⁴², Ebü'l-Beka kötü ruhlu varlıkların sergiledikleri, benzerinin yapılması imkan dahilinde eylem ve durumlar⁴³, Cessas ve Fahreddin er-Râzî, nasıl yapıldığı gizli kalan ve insanları aldatmak için bir şeyi gerçeğe aykırı biçimde gösteren her türlü işlem anlamlarına geldiğini kaydederler⁴⁴. İbn Haldun ve Taşköprizade ise sihir kavramını tılsım ile karşılaştırarak açıklamaya çalışırlar. İbn Haldun semavî yardımcılara

³⁵ Beyazizade, *el-Usulü'l-münîfe*, İstanbul 1996, s. 86.

³⁶ Ahmed b. Hanbel, III, 443; V, 447-448.

³⁷ Ebu Davud, Tıb 21; Tirmizi, Taharet 102; İbn Mace Taharet, 122; Ahmed b. Hanbel, II, 408, 429, 476).

³⁸ Müslim, Selam 125.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, III, 14.

⁴⁰ Buharî, Menakibü'l-Ensar, 26; Ahmed b. Hanbel, IV, 118.

⁴¹ İbnü'l-Esir, *age.*, "shr" md.; İbn Manzûr, *age.*, "shr" md.; Fîrûzâbâdî, *age.*, "shr" md.

⁴² Râgıb, *age.*, "shr" md

⁴³ Ebü'l-Beka, *el-Küllîyyat*, Beyrut 1993, s. 510

⁴⁴ Cessas, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 51-57; Râzî, *age.*, III, 187.

bag vurarak madde âleminde etkili olmaya tılsım, herhangi bir yardımcıya bag vurmaksızın doğrudan etkili olmaya da sihir der ⁴⁵. Tagkoprizade ise, astronomi olayları ile gökcisimlerinin özelliklerini ve bunların yeryüzü olaylarıyla bağlantısını inceleyen ilme sihir; istenen bir fiil ve etkiyi elde etmek amacıyla, uygun zamanlarda etkin semavi güçlerle edilgen yeryüzü güçlerinin nasıl birleştirilebileceğini araştıran ilme de tılsım adı verildiğini söyler. ⁴⁶

Araplar, kehanet gibi sihrî de dışarıdan almışlardı. Bu nedenle de sihirde Mısırlılar ve Siiryaniler kadar tanınmış değildiler. Hatta onlarda bu konu kehânet ve ırâfe kadar da yaygın değildi. Araplar arasında sihirle meşgul olanlar daha çok Yahudilerdi. Bununla beraber Muslim Necran Araplarının sihir eğitimi yaptıklarına ⁴⁷, İbn Kesîr Cürhümlülerin Eski Mısırlılar gibi suni yılanlarla insanları korkuttuklarına ve Yemenlilerin kalelerini tılsımlar sayesinde Farslara karşı koruduklarına inandıklarına ⁴⁸ ilişkin bilgilere yer verirler.

Kur'ân-ı Kerîm'de "shr" kokiinden türetilmiş kelimeler altmış üç defa geçmekte olup bunların üçü seher vakti mânasına gelmektedir. Sihirle ilgili kelimeler en çok Hz. Mûsâ ve Hârûn'la (35 defa), sonra da Hz. Muhammed'le (17 defa) ilgili âyetlerde yer almaktadır. İçinde sihirle ilgili kelimeler bulunan âyetlerin biyüyük bir kısmı, inkârcıların, peygamberlerin nübüvvet iddialarını reddetmek ve mucize olarak gösterdikleri şeylerin insanları aldatmaya yönelik girişimlerden ibaret olduğunu belirtmek için söyledikleri sözleri içermektedir. Nitekim Kur'ân, Semûd kavminin Hz. Salih'i, Eyke halkının Şuayb peygamberi ⁴⁹, Fırvun ve taraftarlarının Hz. Mûsâ'yı ⁵⁰, İsrailoğulları'nın Hz. İsa'yı ⁵¹ ve müşriklerin Resûl-i Ekrem'i ⁵² büyülenmiş olmakla veya buyii yapmakla itham ettiklerini haber vermekte, bunların tamamının iftiradan ibaret bulunduğunu ve inkârcıların eskiden beri kendilerine gönderilen peygamberlere boyle davrandıklarını bildirmektedir.

⁴⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, In, 1149.

⁴⁶ Tagkoprizade, *Miftahu's-saâde*, I, 364-370

⁴⁷ Muslim, *Zühd*, 73.

⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Bidaye*, Beyrut 1981, II, 181, 217.

⁴⁹ eş-Şuara 261153-154, 185-187

⁵⁰ el-İsrâ 17/101; en-Neml 27/13; el-Kasas 28/36,48; Gafir 40/24; ez-Zuhruf 43/46-50; ez-Zariyat 51/39

⁵¹ el-Maide 5/110; es-Saf 61/16

⁵² el-En'am 61/7; Yunus 10/2; Hüd 11/7; el-Hicr 15/14-15; el-İsrâ 17/47; el-Enbiyâ 21/3; el-Mü'minün 23/89; el-Furkan 25/18; Sebe' 34/143; es-Süffat 37/15; Sâd 38/4; ez-Zuhruf 43/30; ez-Zâriyât 51/52

Konuya ilişkin âyetler incelendiğinde Kur'ân'da sihrin üç şekline değinildiği söylenebilir:

a. Hz. Musa Dönemindeki Sihir

Bu, Misu'da Hz. Mûsâ'nın karşısına çıkan sihirbazların bag vurduğu, daha çok hayal ettirmek (illüzyonizm) ve bunu sağlayan çeşitli teknikleri kullanmak suretiyle yapılan bir sihirdir. Hz. Mûsâ kardegi Hârûn'la birlikte Firavun ve taraftarlarına ilâhî mesajı iletmek üzere gönderildiğinde, Firavun mucize gostennesini istemiş, Mûsâ ona asasını yere bırakınca onun ejderhaya dönüşmesi ve elini cebinden çıkarınca bembeyaz goriinmesi mucizelerini göstermişti. Bunun üzerine Firavun Mûsâ'yı büyücülükle suçlamış, adamları da qevredeki mahir sihirbazları toplayarak onun büyüsünü bozabileceğini Firavun'a telkin etmişti. Firavun çevredeki sihirbazları toplayıp başarılı oldukları takdirde kendilerini ödüllendireceğini açıklamıştı. Hz. Mûsâ sihirbazlara, yaptıklarının Allah'a iftira olduğunu söylemiş, onları buna devam ettikleri takdirde ilâhî azaba maruz kalacakları yönünde uyarmıştı. Hz. Mûsâ büyülerini gerçekleştirmeleri için sihirbazlara öncelik tanımış, onlar da iplerini ve asalarını yere atarak sanatlarını icra etmiş ve insanların gözlerini büyülemişlerdi. Ardından Mûsâ asasını yere atınca sihirbazların kullandığı büyü araçlarının tamamını yakalayıp yutmuş, böylece sihirbazlara ait gosterilerin bir aldatmacadan ibaret olduğu anlaşılmış, sihirbazlar "Mûsâ ile Hârûn'un Rabbine inandık" diyerek secdeye kapanmıştı.⁵³

Kur'ân, Hz. Mûsâ'nın karşısındaki sihirbazların yaptıklarını hile, aldatma (keyd)⁵⁴, uydurma⁵⁵, iftira⁵⁶, hakkın ve doğrunun karşıtı (bâtıl)⁵⁷, zulüm⁵⁸, goz bağcılığı⁵⁹, olmayanı varmış gibi gösterme (tahyîl)⁶⁰ olarak nitelendirmekte, onun bâtil olduğunun ortaya çıktığını bildirmekte⁶¹, büyücülerin daima perişan olacaklarını⁶² ve hiçbir zaman başarıya ulaşamayacaklarını⁶³ haber vermektedir. Burada dikkat edilmesi gere-

⁵³ el-A'râf 7/106-122; eş-Şuarâ 26/31-48.

⁵⁴ Tâhâ 20/60, 64, 69.

⁵⁵ el-A'râf 7/117; eş-Şuarâ 26/45.

⁵⁶ Tâhâ 20/61.

⁵⁷ el-A'râf 7/105, 106; Yûnus 10/76, 77, 81.

⁵⁸ el-A'râf 7/103.

⁵⁹ el-A'râf 7/116.

⁶⁰ Tâhâ 20/66.

⁶¹ el-A'râf 7/118.

⁶² Tâhâ 20/61.

⁶³ Yûnus 10/77, 81; Tâhâ 20/69.

ken husus, Firavun'un ileri sürdüğü gibi⁶⁴ Hz. Musa'nın sihirbaz olmadığı ve sihire sihirle karşılık vermediğidir. O, Allah'ın izniyle, sihirbazların yaptıklarını etkisiz hale getiren ve bunların aldatmacadan ibaret olduğunu ortaya koyan açık bir kanıt göstermiştir. Şayet Firavun ve taraftarlarının iddiası doğru olsaydı bunu herkesten önce sihirbazların anlaması gerekirdi ve canları pahasına da olsa Mûsâ'nın getirdiği mesaja iman ettiklerini açıklama yoluna girmezlerdi. Konuya ilişkin âyetlerin birinde onların yaptıklarının "büyük bir sihir" olarak nitelendirilmesi de⁶⁵ gerçekleştirilen etkinliklerin o çevrenin en mahir sihirbazlarının işbirliğiyle oluşturulmuş etkileyici bir sihir olduğunu ve buna rağmen Hz. Musa'nın mucizesiyle bir anda siliniverdiğini belirtmektedir.

b. Babillilerin Sihri

Bâbillilerin genellikle semavî güçlerden yardım alarak yaptıkları kabul edilen sihir çeşididir. Hz. Süleyman döneminde cereyan eden Babil sihrinden sadece Bakara sûresinin 102. âyetinde söz edilmektedir. Burada yahudiler, Hz. Süleyman'ın hükümrancılığının sihire dayandığını söyledikleri için eleştirilmekte, Süleyman'ın değil, insanlara sihir öğretenlerin (şeyâtîn) kâfir oldukları, bazı kişilerin topluma zararı dokunan ve karı ile kocanın arasını ayırmaya yarayan şeyleri öğrendikleri, halbuki Allah'ın izni olmadıkça kimsenin kimseye zarar veremeyeceği, böyle yapacaklarına peygamberlerine inanıp uymalarının kendileri için daha hayırlı olacağı bildirilmektedir

Bu âyette sihir ile ilişkilendirilebilecek taraflar şeytanlar, onlara uyan insanlar, Hârût ve Mârût'tan oluşmakta olup kaynaklar sözü edilen "şeytanlar"la insan veya cin türünden olan şeytanların, "onlara tâbi olanlar"la Hz. Süleyman (veya Hz. Muhammed) devrinde yaşayan yahudilerin, "Hârût ve Mârût" ile de iki meleğin veya Babilli iki kralın yahut cin ya da insan türünden iki kabilenin kastedilmiş olabileceğini belirtmektedir. Bu kelimelere yüklenen mânalara göre âyette sözü edilen sihrin tür ve mahiyeti hakkında farklı kanaatler ortaya konmuştur. "Şeytanlar" kelimesiyle cin türünün, Hârût ve Mârût'la da iki meleğin kastedildiği yorumunu yapanlar, sihrin semâvî kaynaklı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Taberî ve Mâtürîdî gibi âlimlerin de içinde bulunduğu

⁶⁴ Tâhâ 20/71; eş-Şuarâ 26/49.

⁶⁵ el-A'râf 7/116.

miifessirlerin büyük çoğunluğu bu kanaattedir.⁶⁶ Şeytanların insan türünden, Hârût ile Mârût'un ise iki kral olduğu şeklindeki yorumu benimseyenlere göre ise sihir beşer kaynaklıdır. Mu'tezile kelâmcıları ve bazı Sünnî alimler bu görüşü savunurlar.⁶⁷

Bakara sûresinin 102. iyetinde sihrin, öğretilen, karı ile kocanın arasını aqan ve zarar doğuran bir şey olarak nitelendirilmesi, onun bir gerçekliğinin bulunduğunu düşündürmektedir. Fakat aynı eylem ve sonuçların sâbit ve temel gerçekliği olmayan bazı tekniklerle meydana getirilebileceği, asılsız şeylerin de öğretiminin yapılabileceği ve özellikle âyetle "küfür" olarak nitelendirilmesi sihrin bâtıl bir inanq olduğu görüşünü desteklemektedir

c. Felâk Sûresi'nin Büyü İle İlişkilendirilen Âyeti

Felâk sûresinde düğümlere iifleyenlerin şerrinden Allah'a sığılması istenmektedir.⁶⁸ Söz konusu sûrede sihir kelimesi değil, "üfürükçüler" anlamına gelen "neffâsât" sözcüğü geçmektedir. Resûlullah döneminde Arap yarımadasında okudukları duaları ellerindeki ipliklere iifleyip düğüm atan ve bu surette büyüy yapan kişiler vardı. İbn Haldun, Mısır'da böylelerine rastladığını kaydetmektedir.⁶⁹ "Düğümlere üfleyenler" ifadesi, Kiireyb b.Ebû Müslim'e göre mecaz olarak "çeşitli naz ve işvelerle erkeklerin fikirlerini çelen kadınlar" anlamına da gelmektedir.⁷⁰ Buna göre "neffâsât" büyüy yapanlar anlamı yanında "insanların iradesini sarsmak için türlü girişimlerde bulunanlar" demek olup bu tür kişiler yalan haber, iftira, dedikodu gibi vasıtalar kullanarak insanların maneviyatını kırar, onları endişeye sevk edip kendi emellerine hâdim kılar. Bu yorum, hem kovuculuğu sihir çeşitleri içinde sayan Fahreddin er-Râzî'nin tasnifi⁷¹ hem de bir sonraki âyetle kendisinden Allah'a sığılması istenen "hâsid" ifadesi ile uyumlu görünmektedir. Bazı müfessirler, Felâk ve Nâs sûrelerinin nüzul sebebine ters düştüğünü ve Hz. Peygamber'e sihir yapıldığına ilişkin rivayetlerle çeliştğini ileri sürerek,

⁶⁶ Taberi, *Câmiu'l-beyân*, I, 455; Matûridî, *Kitabü't-Tevhid*, s.İstanbul 1979, 189; Râzî, *age.*, III, 199-200.

⁶⁷ bk. Kurtubî, *el-Câmi'*, Kahire 1996, II, 48, 57; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, I, 532, 539; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, İstanbul 1996, I, 28; Süleyman Ateş, *Yuce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988, I, 203.

⁶⁸ el-Felak 113/4.

⁶⁹ İbn Haldun, *Mukaddime*, III, 1152.

⁷⁰ Râzî, *age.*, XXXII, 179.

⁷¹ bk. Râzî, *ne.*, III, 193.

“neffâsât” kelimesi için yapılan bu yorumu eleştirmiş ve sihrin bir hakikatinin bulunduğunu söylemiştir.

Hız. Peygamber'e sihir yapıldığı konusunda biri Hz. Âişe⁷², diğeri Zeyd b. Erkam⁷³ kanalıyla olmak üzere iki değişik rivayet nakledilmiş olup, her iki rivayette özet olarak Lebîd b. A'sam adında birinin Hz. Peygamber'e büyü yaptığı, bunun etkisiyle Resûl-i Ekrem'in yapmadığı şeyleri yapmış gibi hayal etmeye başladığı, iki melek tarafından kendisine büyü yapıp Zervan kuyusuna atıldığı haberinin verildiği bildirilmektedir. Hz. Âişe'den gelen rivayetlerin bir kısmında Lebîd'in yahudi olduğu belirtilmemekte ve Resûlullah'ın yanına bazı sahâbîleri alarak Zervan kuyusuna bizzat gittiği kaydedilmektedir. Zeyd b. Erkam hadisinde ise "bazı sahâbîlerin gönderildiği" bilgisi yer almaktadır. Ayrıca Âişe rivayetinde Hz. Peygamber'in yapmadığı şeyleri yapmış gibi hayal ettiği ifadeleri mevcutken, Zeyd b. Erkam'ın rivayetinde bu açıklamalar bulunmamakta, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer alan Âişe rivayetinde bu rahatsızlığın altı ay sürdüğü kaydedilmekte, Zeyd b. Erkam'ın rivayetinde ise "ip kuyudan çıkarılıp düğümleri çözülünce Resûlullah'ın sanki bağlarından kurtulmuşçasına ferahladığı" ifadesi yer almaktadır.

Hız. Peygamber'e sihir yapıldığına dair rivayetler hadis tekniği açısından eleştirilebileceği gibi, içeriklerinin Resulullah'ın Kur'ân'ı tebliğ görevinin mahiyet ve icaplarına aykırı olduğu açısından da eleştirilebilir. Zira Allah'tan vahiy alan bir peygamberin sihrin etkisinde kaldığını var saymak hem vahye beşeri unsurların karışabileceğini kabul etme anlamına gelir hem de inkârcıların Resûlullah'ın “büyüye tutulmuş” tarzındaki iddialarını haklı çıkarmış olur. Kaldı ki bir çok âyette Peygamber'in Allah'ın koruması altında olduğu ve Kur'ân'ın onun gönlüne iyice yerleşmesini sağlayacak biçimde peyderpey indirilmesinin takdir edildiği belirtilmiştir.⁷⁴ Ebu Bekir el-Asam, Cessas, Kadı Abdülcebbar gibi ilk dönem, Kasımî, Muhammed Abduh, Seyyid Kutub ve Muhammed İzzet Derveze gibi son dönem âlimleri bu hususları dikkate alarak Peygamber'e sihir yapıldığı yönündeki rivayeti reddetmişlerdir.⁷⁵

⁷² bk. *Müsned*, VI, 57,63, 96, Buharî, “Tıb” 47; Müslim, “Selam” 43; İbn Mâce, “Tıb” 45.

⁷³ bk. *Müsned*, IV, 367; Nesâî, “Tahrir” 20

⁷⁴ En-Nisâ' 4/113; el-Maide 5/42, 67; el-Furkan 25/32; eş-Şuara 26/153,185

⁷⁵ Matürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 907^a; Cessas, *Ahkamü'l-Kur'an*, I, 60; Cemaleddin el-Kasımî, *Mehasinü't-te'vil*, Beyrut 1978, XVII, 304; Muhammed Abduh, *Tefsirü cüz'i Amme*, Kahire 1904, s 181-183, Seyyid

Bunlardan bazıları Hz. Peygamber'e yapıldığı iddia edilen sihrin Medine'de vuku bulduğunu, halbuki Hasân-i Basrî, Atâ, İkrime, Cabir b. Abdullah ve Küreyb b. Ebû Müslim'in İbn Âbbas'tan rivayetlerine göre bu sûrelerin Mekke'de nazil olduğunu ve iman konularında haber-i vahidle amel edilemeyeceği gerekçesini de zikretmiştir. Buna karşılık, âlimlerin çoğunluğu söz konusu rivayetlerin sahih olduğunu, sihrin Resûlullah'ın aklını ve kalbini değil sadece bedenini etkilediğini ve bunun, korunmuşluğuna mani olmadığını söyleyerek Hz. Peygamber'e sihir yapıldığını kabul etmişlerdir.⁷⁶ Halbuki söz konusu rivayetlerin bir kısmında Resûlullah'ın yapmadığı şeyleri yapmış gibi hayal ettiği ve bu durumun altı ay devam ettiği ifadeleri yer almaktadır, bu ise doğrudan zihnî melekeyle ilgili bir durumdur. Bazı alimler ise orta bir yol izleyerek Resûlullah'a sihir yapılmış olabileceğini, bunun düşmanlarının telakkisine bağlı bir husus olduğunu, ancak korunmuşluğu sebebiyle yapılan sihrin Hz. Peygamber üzerinde etkili olmadığını ifade etmektedir. Ancak bu yorum hadis rivayetlerinin nitelediği sihrin gerçekleşmediği ve bu yolla Hz. Peygamber'e herhangi bir etkinin vâki olmadığı sonucunu içermekte, dolayısıyla birinci görüşle birleşmektedir.⁷⁷

İlâhî dinlerde peygamber Allah'tan vahiy alır ve insanlara iletir; getirdiği vahyin doğruluğunu isbat etmek için de mucize gösterir. Vahiy almak (gaybtan haber vermek) ve mucize göstermek peygamberleri diğer insanlardan ayıran iki önemli özelliktir. Kâhin ve sihirbaz ise biri gaybtan haber verdiğini diğeri de varlık ve olaylar üzerinde tasarrufta bulunduğunu ileri sürerek peygamberlere alternatif olma iddiasındadır. Bu sebeple İslâmî literatürde mucize konusu ele alınırken sihrin mucizeye alternatif olmadığına özel olarak değinilir.

Sonuç

Kur'ân'da geçen sihirle ilgili âyetlerin incelenmesi sonunda, ondan genellikle "hayal ürünü, göz bağcılık, uydurma iş, tuzak, fitne, ya-

Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'an*, Beyrut 1985, VI, 4008; Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadis* (trc. Şaban Karataş), İstanbul 1997, I, 199.

⁷⁶ İbn Kuteybe, *Te'vilü muhtelifi'l-hadis*, Kahire 1966, s. 178-186; Matürîdî, vr. 907^a; Kadî İyaz, *eş-Şifa*, Kahire 1977, II, 865-868; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tefsîrû'l-muavvizeteyn*, (nşr. Dârü'l-hadis), baskı yeri ve tarihi yok, s. 44-51.

⁷⁷ Hadîdî, *İsmetü'l-enbiyâ*, Kahire 1979, s. 100-104. Bu konuda geniş bilgi için bk. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tefsîrû'l-muavvizeteyn*, s. 46-51; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemal*, Beyrut 1992, XIX, 332-354; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, X, 226-227; Ali Osman Ateş, *Kur'an ve Hadislere Göre Cin ve Büyü*, İstanbul 1995, s. 274-277, 292-294.

lan söz ve batıl iş” diye söz edildiği, gerçeğin ve doğru bilginin karşısına yerleştirildiği, sihirbazların gösterdikleri marifetlerin boşa çıkıp asla başarıya ulaşamayacağını bildirildiği görülmektedir. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’in tasvirlerinden sihrin sosyal hayatın bir olgusu olarak kabul edildiği ve daha çok iman ve ahlâk açısından ele alındığı, bazı çeşitlerinin tevhide aykırı bir inanç oluşturduğu, bazı çeşitlerinin ise hile ve sahtekârlık gibi ahlâk dışı davranışlar olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Kur’ân’ın bu yaklaşımına paralel olarak hadislerde de sihrin helâk edici yedi büyük günahın biri olduğu bildirilmiş⁷⁸, sihir, fal ve kehanet gibi⁷⁹ uygulamalar da yasaklanmıştır.

Kısacası Allah Teala, Hz. Muhammed’e gönderdiği dini tamamlamış ve bu din Cahiliye dönemine dair pek çok inanç ve gelenek gibi kehanet ve sihrî de yasaklamıştır. Hz. Muhammed’in vefatı ile nübüvvet sona erdiğinden vahiy gönderilmesi ve mucize gösterilmesi dönemi de sona ermiştir. Bundan sonra içtimâî hayat için ihtiyaç duyulacak yeni düzenlemeler daha önce gönderilen vahiylerin ışığında ve aklın önderliğinde kıyas, içtihat gibi yöntemlerle yapılacaktır⁸⁰. Binaenaleyh İslâm kehanet, büyü, fal, uğursuz addetme, bakıcılık gibi her türlü okültizmi tasfiye etmiştir. Bu t a w Hz. Peygamber’in vefatından sonra dört halife döneminde de aynı titizlikle devam ettirilmiştir.

Hz. Peygamber’den sonra ilk halife olan Ebu Bekir, kölesinin kehanette bulunarak kazandığı parayla aldığı bir yiyeceği kendisine yedirmesi iizerine elini ağzına sokarak midesindekileri dışarı çıkaracak kadar titiz davranmış⁸¹, ikinci halife Ömer ise Mısır valisine gönderdiği bir yazıda bolgede sihirbazlık ve kahinlik yapanların izlenerek cezalandırılmasını istemiştir⁸². Konuyu daha çok kamu düzeni açısından ele alan fıkıh âlimleri, küfür ve inkârla sonuçlanan sihrin irtidat suçuna denk tutulmasını, bu sonucu doğurmayan sihirlerde ise sihirbazın toplum hayatında meydana getirdiği zarar hangi tür cezayı gerektiriyorsa ona göre işlem yapılmasını öngörmüşlerdir.⁸³

⁷⁸ Buhârî, “Vesaya” 23; “Tıb” 48; Müslim, “İman” 145.

⁷⁹ Ebu Dâvûd et-Tayalisi, *el-Müsned*, s. 50.

⁸⁰ Buhârî, *Menakibü'l-ensar*, 26; Ahmed b. Hanbel, IV, 118.

⁸¹ Buhârî, *Menakibü'l-ensar*, 26.

⁸² M. Hamidullah, *el-Vesai kü's-siyasiyye*, Beyrut 1983, s. 509-510.

⁸³ bk. *el-Muvatta*, “*Uku*” 19; Şafî, *el-Üm*, Bulak 1903, I, 226-227; Cessas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, I, 61-72; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Riyad ts., VIII, 151.

İlk dönem yönetici ve din bilginleri büyü ve kehanet gibi okültist yaklaşımlara karşı kesin tavır almışlardır. Ancak daha sonraki dönemlerde bu tutumun aynen devam ettirildiğini söylemek zordur. İslâm toplumunda fetihlerin gerçekleştiği ve Müslümanların yabancı kültür ve medeniyetlerle yüz yüze gelmeye başladığı hicri ikinci yüzyılın ortalarından itibaren bir taraftan Batıdan gelen Hermetizmin, bir taraftan da Doğudan (İran ve Hint) gelen gnostizmin etkisiyle okültizm yeniden boy göstermeye başlamıştır. İslâm coğrafyasında Hermetizmi İhvan-ı Safa, İşrak filozofları ve felsefleşen tasavvuf, gnostizmi ise ağırlıklı olarak Şia ve Batıniyye sahiplenmiştir. Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile kelimacıları bunlara cephe alarak etki alanlarını daraltmaya çalışmışlardır. Ancak halk kesiminin üzerinde etkili olamamaları sonucu okültizmin alanı genişlemeye başlamıştır. Kahinler verdikleri gaybî haberlerle ve büyücüler yaptıkları büyülerle peygamberlerin vahiy alma ve mu'cize gösterme özellikleri ile rekabet etmeye başlamışlardır. Bunun sonucu büyücü ve kahinler sihir ve kehaneti halk arasında alternatif bir din gibi yaşatmaya başlamışlardır.

Günümüzde, bu cahiliye geleneğinin avdet etmiş olduğunu ve İslâm toplumunun değişik katmanlarında değişik kılıflar içinde yaşatılmaya çalışıldığını üzüntüyle müşahade etmekteyiz. Bu tür çalışmalar aydın ve sosyetik kesimde daha çok parapsikoloji, hipnoz, metapsişik araştırma gibi adlar altında yapılmakta ve materyalizm yerine din dışı ruhçuluğu öngören bir felsefeyi esas almaktadır. Bunlar ortaya koydukları metafizik ve epistemoloji ile adeta dinlere alternatif bir sistem öngörmektedirler.

Okültist çalışmalar halk kesiminde ise büyücüğe gitme, fala başvurma, uğur tutma, şifa dağıtma, muska yazma, söz ve harflerin esrarına inanma gibi tutumlar şeklinde devam ettirilmektedir. İşin acı tarafı bu tür davranışlar belli kesimlerde dindarlıkla karıştırılmaktadır. Falcılık ve büyücülük yapan şarlatanlar cüppe ve sarık giyme, sakal bırakma, elinde tespihle görüntü verme, Arapça yazılar yazıp dualar okuma gibi din çağrışımı yapan semboller kullanmakta; "hoca" gibi dini unvanlar taşımaktadırlar. Türk filmlerindeki negatif din adamı tiplmesi kendiliğinden oluşmuş değildir. Bu tür görüntülerin sonucu oluşmuş bir imajdır. Süleymaniye kütüphanesinde sadece falcılık üzerine iki yüzden fazla risale bulunmakta, İmam Gazzalî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî gibi halk üzerinde etkili olan zevata nisbet edilen onlarca havas risalesi bulunmaktadır. Bütün bunlar da sonuçta problemlerin çözümünde bilimsel

yöntemlere baş vuran, akıllı kullanan entelektüellerle sözüm ona dindarlar arasında uçurum oluşturmaktadır.

Müslümanlar, sihir insanoğlunun tabiatın gizliliklerini kavrama çabası veya paranormal fenomen olarak görmek, tabiatta zaman zaman sebebi bilinmeyen olayların vuku bulduğu ve bunların da o türden olaylar olduğu şeklinde bir değerlendirme yapmak gibi bir lükse sahip değildirler. Çünkü böyle bir tutum alternatif din yanlılarına kapı aralamak, onlara çalışmalarında cesaret vermek ve büyüü tolerans etmek anlamı taşımaktadır. Aksine Kur'ân'ın ortaya koyduğu aydınlık yolu izleyerek din ile okültizmin arasında kalın bir çizgi çekmeliler ve bu iki farklı yaklaşımın birbiri ile karıştırılmasının önüne geçmelidirler. Söz gelimi yıldızların etkisine dayanan sihir (tılsım) çeşitlerini, dinin dejenerasyonu sonucu ortaya çıkmış bir metafizik anlayışı yansıtan sahte din, gösterileri ile kendince mucizeye alternatifler üretmeye çalışan büyücüyü de tarihte benzerlerine çok rastlanan sahte peygamber olarak değerlendirmek suretiyle bunlara kesin tavır alabilirler. Göz bağcılık (şa'beze) gibi doğrudan imanla ilgili olmayan sihir türlerini ise, bazı gizli yetenek ve bilgilerin kullanılması suretiyle insanların aldatılması, istismar edilmesi ve zarara uğratılması olarak görüp bir ahlâk problemi olarak ortaya koyabilirler.